

Kárpátaljai és Békés megyei 11–14 éves roma gyerekek életmódjának összehasonlító elemzése¹

Rezümé Tanulmányunkban szándékosan nem említünk, romakérdést, ugyanis azok a problémák, amelyeket a romák társadalmi, illetve gazdasági helyzete, sorsa és kultúrájának állása napjainkban fölvet, összességükben sem jelenthetnek valamiféle kérdést olyan országokban (Ukrajnában és Magyarországon sem), amelyek alkotmányaik szövegében deklarálták a területükön élő kisebbségek egyenjogúságát és jogait. Sokak szerint manapság kevés figyelem irányul a roma gyerekek felé. Ezért kutatásunk (és alábbi dolgozatunk) a 11–14 éves roma populáció életmódjának, gondolkodásmódjának (vázlatos) összefoglalója kíván lenni, elősegítve – egyfajta katalizátorként – a romaügyben tapasztalható nézetek közeledését, illetve, hogy elősegíthessük a különféle nézetek későbbi – minél hamarabbi – egységesülését.

Резюме Ця тема залишається актуальною вже протягом довгого часу. Багато хто вважає, що в наш час занадто мало уваги приділяється ромським дітям, інші ж вважають навпаки – що занадто багато. Тому ми вирішили спеціально не піднімати питання ромської нації. На сьогодні представники цього народу вже давно визнані як національні меншини і в Угорщині, і в Україні. Вони добре прижилися в обох країнах, продовжують передавати свої звичаї та традиції з покоління в покоління. Дослідження дітей віком 11-14 років дасть нам можливість краще зрозуміти і знайти спільну мову з цією національно меншиною.

Kutatási tematikánk ma (is) divatos megfogalmazásban a kényesek közé tartozik: mivel általában szélsőségesen ellentétes véleményeket ütköztetnek, állítanak egymással szembe. Egyesek véleménye szerint manapság túlságosan is, mások szerint viszont túl kevésbé népszerű dolog ma romaügyekkel (még általánosabban: magukkal a romákkal) foglalkozni. És természetesen más-más álláspontra helyezkednek azok is, akik egyébként elhivatott módon (hivatásosan vagy amatőrként) foglalkoznak vele/velük.

A fentiekben szándékosan nem említettünk romakérdést. Ugyanis azok a problémák, amelyeket a romák társadalmi, illetve gazdasági helyzete, sorsa és kultúrájának állása napjainkban fölvet, összességükben sem jelenthetnek valamiféle kérdést olyan országokban (Ukrajnában és Magyarországon sem), amelyek alkotmányaik szövegében deklarálták a területükön élő kisebbségek egyenjogúságát és jogait.

Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a roma népesség Ukrajnában és Magyarországon egyértelműen hátrányos helyzetben lévő népcsoport.² El kell fogadnunk viszont azt a tényt, hogy a roma lakosság mint sajátos etnikum, a hátrányos helyzete mellett magán hordoz több egyéb – a többségi nemzetekétől – eltérő sajátos kulturális jegyet is,³ amelyekkel lényegesen különbözik a többi társadalmi rétegektől (Szegő 1983).

Véleményünk szerint ezért fontos és szükséges foglalkozni a jelzett témával.

Kutatásunk (és alábbi dolgozatunk) a 11–14 éves roma populáció életmódjának, gondolkodásmódjának (vázlatos) összefoglalója kíván lenni, elősegítve – egyfajta katalizátorként – a romaügyben tapasztalható nézetek közeledését, illetve, hogy elősegíthessük a különféle nézetek későbbi – minél hamarabbi – egységesülését.⁴

* Szent István Egyetem, Pedagógiai Kar, dékán, főiskolai docens.

** Nagyberegi Középiskola, tanár.

*** Szent István Egyetem, Pedagógiai Kar, Természettudományi és Egészségnevelési Intézet, tantárgypedagógus.

¹ A dolgozat terjedelme nem teszi lehetővé a kutatás egészének bemutatását. Az életkörülmények és a táplálkozási szokások elemzése során is csak a roma fiatalok összehasonlítására törekedtünk.

² Tudjuk azt, hogy a hátrányos helyzetűség nem mindig és nem feltétlenül jelent egyet a cigánysággal.

³ Az esetek számottevő részében a saját nyelvet, bizonyos gazdasági sajátosságokat, és főleg a jellegzetes lelki alkotót.

⁴ Végző soron mindenkinek egy lehet csak a célja, hogy minél előbb megszűnjék a cigány lakosság hátrányos helyzete.

A kutatás módszertana

A kutatás keretében kérdőíves vizsgálatot végeztünk Kárpátalján (Ukrajna) és Békés megyében (Magyarország) a közös munkacsoport⁵ által kidolgozott kérdőív alapján. Az adatfelvételre 2009 márciusában került sor. A felmérést mindkét régióban a helyi kutatócsoport szervezte meg, koordinálta és ellenőrizte. A terepmunkát a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a Szent István Egyetem Pedagógia Karának hallgatói végezték. A kérdőívet minden esetben a kérdezőbiztosok személyesen kérdezték végig.

A felmérés során összesen nyolcszáz 11–14 éves roma és nem roma fiatalat kérdeztünk meg egyenlő megoszlásban (400–400 fő).

Mintafelvételi forrásként a községi tanácsok/önkormányzatok nyilvántartásait használtuk. Kárpátalja vonatkozásában ez a hiányos (állami) adatkezelés/nyilvántartás miatt problémát okozott, ezért több esetben a református és római (illetve görög) katolikus egyház, a magyar iskola összesített és megszürt listáit (is) használtuk.

Az adatfelvétel/kutatás Kárpátalja négy járásában történt,⁶ Magyarországon pedig nagyrészt Békés megyében (de a Dél-Alföld régióban is történt adatfelvétel).⁷

Mivel a kárpátaljai és a Békés megyei roma kisebbségről mindeztidáig nem készült külön kataszter, az alapsokaság adatait az utóbbi öt-hat évben publikált ukrán és magyar kiadványokból vettük.⁸

A mintasokaság követi a vidék egész felnőtt roma lakosságát kitevő alapsokaság megoszlását járások (közigazgatási egységek) szerint.

A beérkezett interjúk közül valamennyi értékelhető volt, így mind bekerült a kutatás adattárába.⁹

A kutatás alapvető céljai

Kárpátalja és Békés megye roma fiataljainak körében mindeddig nem végeztek az egész populációt átfogó, tudományos igényű, megbízható szociológiai kutatásokat. Ez a hiány természetesen nem pótolható egyetlen felméréssel. Kiindulási alapul kérdőívünkön a 11–14 éves roma/nem roma fiatalok életmódjával kapcsolatos kérdéseket szerepeltetjük

⁵ A munkacsoportot a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász) és a Szent István Egyetem Pedagógia Karának tanárai/kutatói alkották.

⁶ Az Ungvári, a Beregszászi, a Munkácsi és a Nagyszőlősi járásban.

⁷ Az első ukrán népszámlálás (2001) 14004 roma nemzetiségű lakost regisztrált Kárpátalján (1989-ben 12131 fő volt). A roma nemzetiségűek százalékaránya a megye lakosságán belül 1,1 %, Beregszász városán belül 7% (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003. Ungvár. 84. o.; Molnár József–Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. PoliPrint Kiadó. Ungvár. 20–22; 82. o.). Lélekszámuk ugyanazt a bizonytalanságot feltételezi, amit a magyarországi romákra vonatkozó statisztikai kimutatások: az önbevalláson alapuló felmérések alkalmával (a népszámlálások estében is) a romák egy része más nemzetiségűnek vallja magát. Molnár József szerint pl. ugyan a romák egy része már a korábbi népszámlálások alkalmával is a magyart nevezte meg nemzetiségüként, de az 1989-es adatokhoz mérhető 2001-es közel 2 ezer fős növekedés a kedvezménytörvény hatásának tulajdonítható. A kedvezménytörvény megszületésével (ugyanis „érdemes lett” magyarnak lenni) a bizonytalan vagy kettős etnikai identitású népesség nagyobb részben vallotta magát magyarnak (Molnár József–Molnár D. István 2005: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. PoliPrint Kiadó. Ungvár). A kárpátaljai nemzetiségek korfáját vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a roma lakosság esetében a jól ismert piramidális alakú, ami a magas születésszámú népcsoportokat jellemzi. A korfa egyenes alapja azonban a születésszám mérséklődését mutatja az utóbbi évtizedekben. Viszont az utóbbi évek demográfiai hullámszerűsége tükrözi a korfa kiszélesedése a tizenéves korosztály (a kutatás célpontja) magasságában, ami az 1980 körül született nagy létszámú korosztály szülőképes korba lépésével magyarázható. A vizsgált korosztály aránya, ami a születésszámmal van összefüggésben kiemelkedően magas a roma lakosság körében (12–13 %) (Molnár József–Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. PoliPrint Kiadó. Ungvár). A magyarországi Békés megyében a romák aránya a lakosság körében 10% felett van (Központi Statisztikai Hivatal jelentései, 2008. Budapest).

⁸ A Kárpátaljai Statisztikai Hivatal közleményei a 2001. évi népszámlálásról és a Központi Statisztikai Hivatal jelentései, 2008.

⁹ Az adatrögzítést és tárolást végezte: Bajomi Éva (Békés megye), Gabóda Éva (Kárpátalja). A statisztikai feldolgozást végezte: Bajomi Éva (Békés megye), Gabóda Béla (Kárpátalja).

– részben azért is, hogy a kapott adatok összevethetők legyenek a többi határon túli régió hasonló témájú felméréseinek eredményeivel.¹⁰

Kutatásunk a következő főbb kérdéscsoportok elemzését tűzte ki célul:

- Identifikációs adatok (1–4 kérdésekre adott válaszok)
- A szülőkre vonatkozó kérdések (5 a–d)
- Az életkörülmények és táplálkozás (6–17)
- Család. Szabadidő-tevékenység. Barátok/baráti kör. Kulturális fogyasztás (média- és olvasási szokások) (18–42)
- Oktatás. Tanulási szokások/Iskolai teljesítmény/Problémák. Közérzet. Egészségi helyzet-devianciák. (43–47)

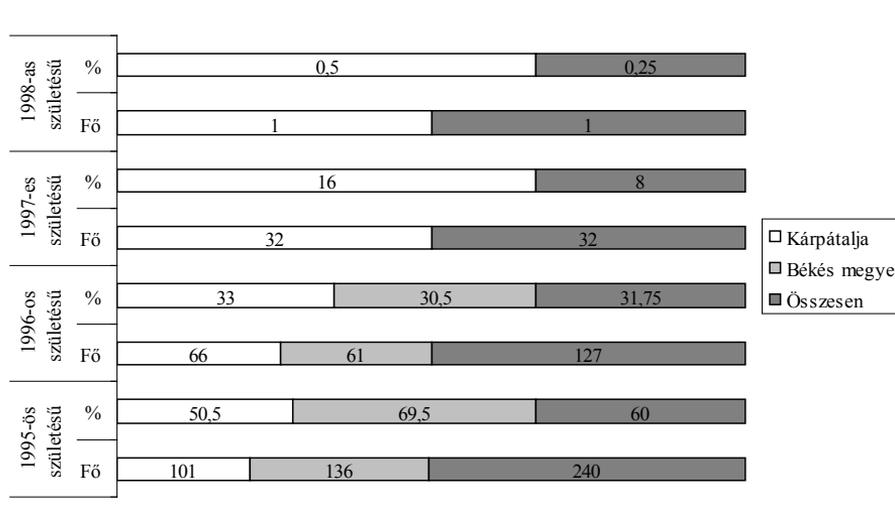
Dolgozatunkban csak az adatok elemzésére törekedtünk minden megjegyzés és kommentár nélkül.

Az adatok elemzése¹¹

Identifikációs adatok

Az alábbi elemzésben a kérdőívek feldolgozása során kapott alapadatokat mutatjuk be. A minta megoszlását/alapadatait a következő táblázatok-ábrák szemléltetik.

A 400 megkérdezett roma fiatal közül 240 fő (60%) tartozott a 14, 127 fő (31,75%) a 13 éves korcsoportba, 33 fő (8,25%), pedig ennél fiatalabb (Kárpátalja esetében) (1.1. ábra).

1.1. ábra. A minta megoszlása korcsoportonként (fő, %)

Korcsoportok szerint a megkérdezettek régióként megközelítőleg hasonló arányban vannak a 13–14 éves korosztály tekintve (Kárpátalja – 33%, illetve 50,5%, Békés megye 30,5%, illetve 69,5%). A 11–12 éves korosztály viszont csak a kárpátaljai mintában van jelen: 1% illetve 32%.

¹⁰ Terveink szerint a kutatást szeretnénk kiterjeszteni Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj megyék mellett Románia és Szlovákia egyes régióira is.

¹¹ Jelen dolgozatban csak a kárpátaljai és Békés megyei roma fiatalok életkörülményeivel és táplálkozási szokásaival kívánunk foglalkozni.

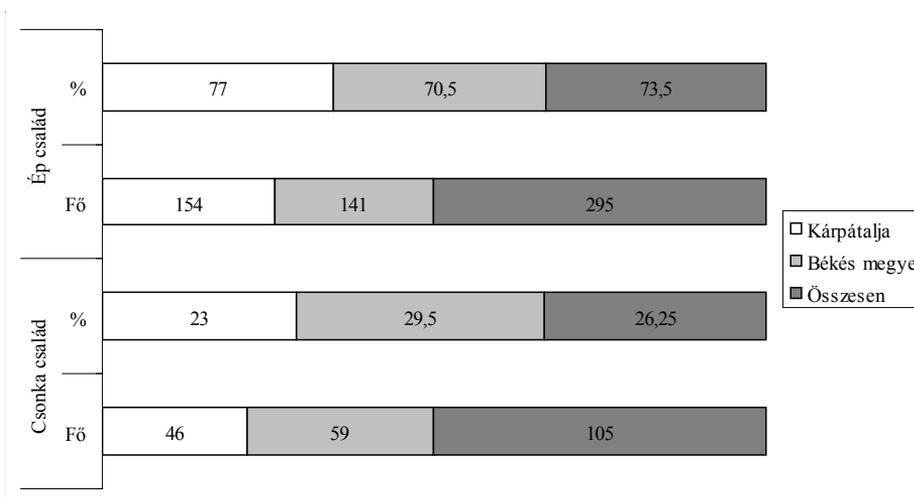
A roma család (a vizsgált populáció családszerkezete)

Megállapítható, hogy a vizsgált populációban a gyermekek közel egyharmada (26,25%) csonka családban él (Kárpátalja – 23%, Békés megye 29,5%) (1.2. ábra).

A hagyományos roma kultúrában a válás nem volt ismert, elfogadott. Ma már a csonka családok ugyanúgy megjelennek náluk, mint a magyarok körében.¹²

Az adott körben az egygyermekes családok száma a roma családokban 4%-ot ér el (Kárpátalja – 3%, Békés megye – 5%). Az egygyermekes roma családok – kevés esetszámuk ellenére is – jelzik a romák életmódjában megjelenő változásokat, a tudatos gyermekvállalást, a felemelkedésre, kitérésre való törekvést (1.3. ábra).

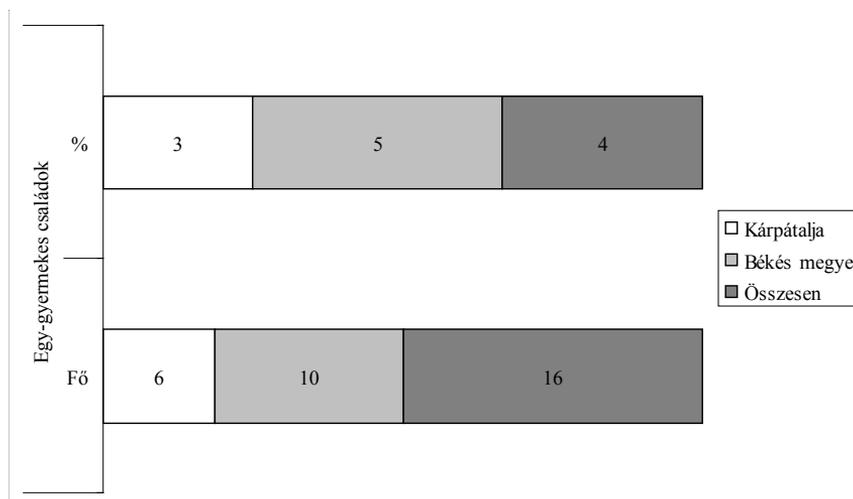
Az egy családban élő gyermekek számának átlaga a vizsgált roma fiatalok családjaiban 4,49 fő. A kárpátaljai családok körében ez a szám valamivel kisebb (3,3 fő), mint Békés megye esetében (5,69). A több mint két százalékos különbség valószínűleg a két terület (a két ország) közötti életszínvonalbeli különbségeknek köszönhető.

1.2. ábra. A vizsgált populáció családszerkezete (ép és csonka családok, fő, %)

A romáknál kapott – lényegesen magasabb – gyermekszám magyarázata a hagyományos vallási szokások gyakorlásában, sok esetben ismeretek hiányában keresendő: a romáknál hagyományosan nem elfogadott a születésszabályozás. Ehhez társul az a tény, hogy a mai gazdasági helyzetben sok roma családnak a gyerekek után kapott szociális támogatás az egyetlen rendszeres jövedelme.

¹² Kárpátalján a házások aránya a teljes lakosság figyelembe vételével a nők esetében a 17 éves korosztálytól a 23 évesig növekszik a leggyorsabban, a férfiak többsége 21–27 évesen alapít családot. A romák körében a családalapítás átlagos időpontja ennél jóval korábbra esik. Az elvált vagy külön élő családok százalékaránya a 2001-es népszámlálási adatok alapján 3,6%-ot tesz ki. Az elváltak és külön élők aránya mindkét nemnél a megyében a középkorúak között fordulnak elő nagyobb arányban. Ez a nőknél eléri a 8-9%-ot, a férfiaknál pedig az 5-6%-ot (Molnár József–Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. PoliPrint Kiadó. Ungvár). A férfiak között azért alacsonyabb az elváltak aránya, mert gyakrabban vállalkoznak újraházasodásra. Ez utóbbi a roma férfiak többségére jellemző. A házasságon kívül élők aránya Kárpátalján alacsony, a középkorú korcsoportokban is mindössze 2-3% (Molnár József–Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. PoliPrint Kiadó. Ungvár). A roma nemzetiségűek körében viszont feltételezhető az ennél jóval magasabb százalékarány. Külön a roma lakosságra nézve nem rendelkezünk a fentiekhez hasonló megbízható és elemezhető adatokkal.

1.3. ábra. A vizsgált populáció családszerkezete (egygyermekes családok, fő, %)

A szülőkre vonatkozó adatok

A vizsgálat során a megkérdezett fiatalok édesapjának túlnyomó többsége (66,25%-a, 266 fő) általános iskolát végzett (vagy általános iskolába járt). Középiskolai végzettsége van a minta közel egynegyedének (20,26%, 81 fő). 3,7% (15 fő) végzett szakmunkásképzőt. Főiskolát végzett a respondensek édesapjának mindössze 3%-a (12 fő) (1.1. táblázat).

Az édesanyák tekintetében a minta hasonló százalékarányokat mutat. Általános iskolai végzettséggel rendelkezik az édesanyák 71,5%-a (286 fő), szakmunkásképzőt 12,5% (50 fő), középiskolát 6,7% (27 fő). Felsőfokú diplomával 1,75%-uk (7 fő) rendelkezik (1.1. táblázat).

Legszembetűnőbb régiók szerinti különbség a vizsgálatban részt vevő szülők iskolai végzettségének összehasonlításakor az általános iskolát végzettek között található. A kárpátaljai roma apáknál (teljes minta – 66,25%, 265 fő: Kárpátalja – 86%, 173 fő, Békés megye 46,5%, 93 fő), közel kétszeres az általános iskolát végzettek/vagy az általános iskolába jártak aránya, a roma anyáknál pedig mintegy egyharmaddal jobb ez a mutató a Békés megyei roma szülőkhöz viszonyítva (teljes minta – 71,5%, 286 fő: Kárpátalja – 86%, 172 fő, Békés megye – 57%, 114 fő) (1.1. táblázat). A kapott adatok alapján viszont egyértelműen megfigyelhető, hogy ezzel szemben viszont kevesebben végezték el az általános iskolát Kárpátalján, mint Békés megyében. Ugyanis a Békés megyei roma apák 46,5%-a (93 fő), az anyák 57%-a (114 fő) az általános iskola 8 osztályát vagy ennél kevesebbet végzett el. Ezzel szemben az általános iskolába járó kárpátaljai roma apák 74,5%-a (129 fő), az anyák 72%-a (123 fő) végzett 8 (9) osztálynál kevesebbet. Még árnyaltabb képet mutatnak a fenti adatok, ha figyelembe vesszük, hogy Kárpátalja esetében az általános iskolába járó roma apák 23,5%-a (41 fő), az anyák 26%-a (45 fő) mindössze az általános iskola 1–4 osztályát (elemi iskola) végezte el.¹³ Ez ma semmilyen munkapiaci értékkel nem bír, csak a szegénység újratermelődése valósul meg általa. Ezeknek az embereknek a társadalomban a mobilitási lehetőségük nagyon korlátozott, a társadalmilag leghátrányosabb helyzetből nem sok esélyük van a kiemelkedésre.

¹³ A kutatás következő stádiumában ezt a kérdést árnyaltabban szükséges vizsgálni, mivel jelen kutatásban az interjúk készítése során nem kérdeztünk rá az elemi iskolai végzettségre.

Az általános iskolai végzettség tekintetében Kárpátalja esetében mindkét esetben (apa, anya) magasabb a csak általános iskolát végzettek aránya. Ez a szakmunkásképzőt végzetteknél fordítva jelenik meg, itt a Békés megyei szülők vannak többségben (1.1. táblázat). Ugyanez a tendencia mutatkozik meg a középiskolát és főiskolát végzettek esetében is. Utóbbi két esetben a Békés megyei roma szülők iskolázottsági mutatói jelentős mértékben meghaladják a kárpátaljai mutatókat.

1.1. táblázat. A vizsgált populáció szüleinek iskolázottsági mutatói (Fő, %)

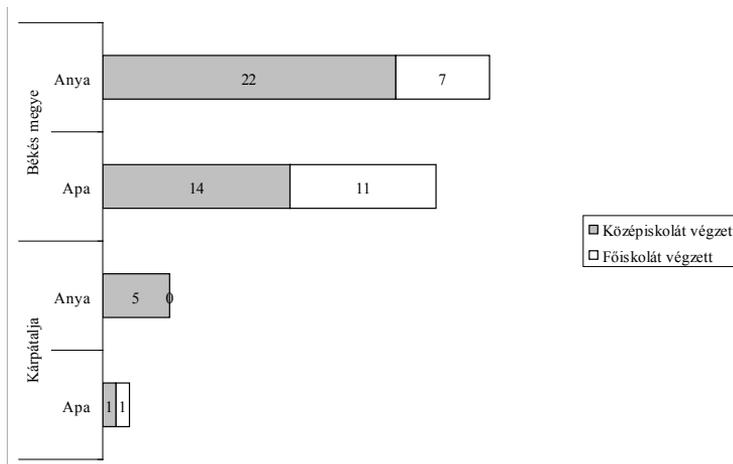
	Általános iskola		Szakmunkásképző		Középiskola		Főiskola		Egyetem	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Apa*										
Kárpátalja	173	86	12	6	1	0,5	1	0,5	0	0
Békés megye	93	46,5	69	34,5	14	7	11	5,5	0	0
Anya**										
Kárpátalja	172	86	5	2,5	5	2,5	0	0	0	0
Békés megye	114	57	45	22,5	22	11	7	3,5	0	0

Megjegyzés:

* A megkérdezett reszpondensek 7%-a nem válaszolt vagy nem tudott válaszolni a kérdésre Kárpátalja esetében, 6,5%-a Békés megye esetében.

** A megkérdezett reszpondensek 9%-a nem válaszolt vagy nem tudott válaszolni a kérdésre Kárpátalja esetében, 6%-a Békés megye esetében.

Diplomát a kapott adatok alapján tízszer több Békés megyei roma apa szerzett, mint kárpátaljai, az anyák esetében ez az arány hétszeres. A vizsgált körben tehát magasnak mondható a diplomával rendelkező Békés megyei szülők aránya (1.4. ábra).

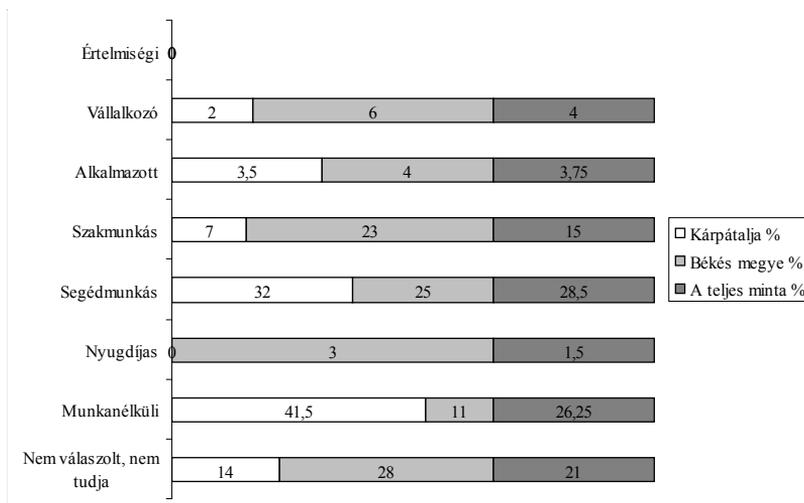

1.4. ábra. A vizsgált populáció szüleinek iskolázottsági mutatói (középiskolát, főiskolát végzettek esetszáma)

A szakmunkásképző elvégzése jelenik meg a romák legtöbbször Békés megyében mind a nők (22,5%), mind a férfiak (34,5%) esetében, amely már munkapiaci értékkel is bír. Kárpátalja esetében ezek a mutatók is jóval szerényebbek: 2,5% (nők), illetve 6% (férfi) (teljes minta: nők – 12,5%, férfiak – 20,25%). A szakmunkás bizonyítvány megszerzésének igénye esetén sokszor a gyakorlóléhelyek megfizetése jelent leküzdhetetlen akadályt a roma család számára.

Ismert tény, hogy az iskolai eredményesség, a tanulási motiváció nagyban függ a szülők iskolai végzettségétől. A szülők iskolai sikertelensége, a roma családok negatív viszonya az iskolához a gyerekek tanulmányi kudarcát idézi elő. Ezt fokozza a motiváció hiánya, a diszkrimináció és a roma gyerekek szocializációjának mássága. A teljesítményelv helyett az örömlény, a társas szükségletek kielégítésének igénye jellemzi az életüket, és közben a közoktatás elvárásai más irányúak velük szemben.

A romák iskolázottságának szintje javuló tendenciát mutat ugyan az utóbbi évtizedekben, de ennek ellenére a többségtől mégis egyre nagyobb a leszakadásuk mértéke.

1.5. ábra. A szülők munkamegosztásban elfoglalt helyzete (apa, %)

Az iskolai végzettség szintje meghatározza a munkamegosztásban elfoglalható helyet. A vizsgált roma családok/ fiatalok esetében megfigyelhető az adathiány és a munkanélküliek kiemelkedő aránya. A roma férfiaknál ez 21% (Kárpátalja – 14%, Békés megye – 28%), illetve 26,25% (Kárpátalja – 41,5%, Békés megye 11%), ha ehhez hozzáadjuk a nyugdíjasok 1,5%-át (Békés megye – 3%), akkor az inaktív aránya 48,75% (Kárpátalja – 55,5 %, Békés megye – 42 %) (1.5. ábra).¹⁴

A roma nők esetében viszont ez már 74,25%-ot (Kárpátalja – 76%, Békés megye – 72,5%) tesz ki (1.6. ábra). Az adatok tükrében nagyon magasnak mondható az eltartottak aránya a romák körében, elgondolkoztató, hogy miből tudnak megélni ezek a családok.

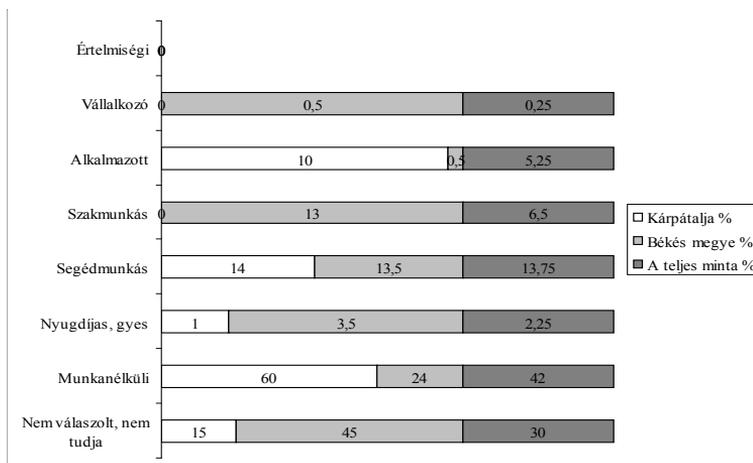
A roma anyák gazdasági inaktivitása lényegesen magasabb a roma apákénál mind a két vizsgált terület esetében. Ennek oka az alacsony iskolai végzettség mellett egyrészt a tradicionális roma kultúrával, illetve az átlagosnál magasabb gyermekvállalással magyarázható. A szociálpolitikai támogatások – több gyermek esetén – lényegesen meghaladják egy képzetlen ember lehetséges munkabérének összegét, így motivációjuk sincs a roma anyáknak az elhelyezkedésre.

A roma foglalkoztatottak többsége segédmunkás, amely az iskolai végzettségük szintjéből következik.

A roma szülőknél értelmiségi munkakör betöltése egyáltalán nem jelenik meg, pedig az iskolai végzettségénél a diploma meglétét jelölték az apák 3%-ban (Kárpátalja – 0,5%, Békés megye 5,5%), illetve az anyák 1,75%-ban (Békés megye 3,5%). Az

¹⁴ Az évszázadokkal ezelőtt kialakult és megmerevedett roma foglalkozások: zenész, vályogvető, közsörűs, lókereskedő, kosárfonó stb. napjainkban a romák társadalmi integrációja nyomán igencsak kihalóban vannak. Ezeknek a mesterségeknek a kutatás mintasokaságában sem léltek nagymértékben nyomát. A kárpátaljai reszpondenseink szülei között kicsiny esetszámban található kosárfonó (az apa foglalkozása esetében 2 fő, anya esetében, pedig 5 fő).

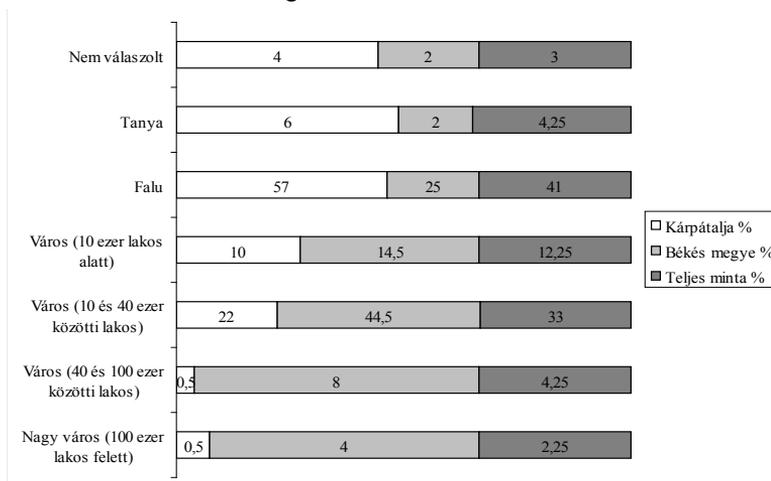
alkalmazottként való foglalkoztatás már megjelenik, nagyobb mértékben a roma anyáknál, de számuk nem jelentős.¹⁵

1.6. ábra. A szülők munkamegosztásában elfoglalt helyzete (anya, %)

A vizsgált populáció lakás- és életkörülményei

A vizsgálatban résztvevők többsége 40 ezernél kevesebb lakosú városban (teljes minta: 45,25%: Kárpátalja – 32%, Békés megye – 59%), illetve falun (teljes minta – 41%: Kárpátalja – 57%, Békés megye 25%) él (1.7. ábra). A romák esetében jelentős a falvakban élők aránya. A település jellege meghatározza az életmódot környezetével, lehetőségeivel. A falvakban kevés jövedelemből könnyebb a megélhetés, mint a városokban, viszont kevesebb a munkalehetőség is.¹⁶

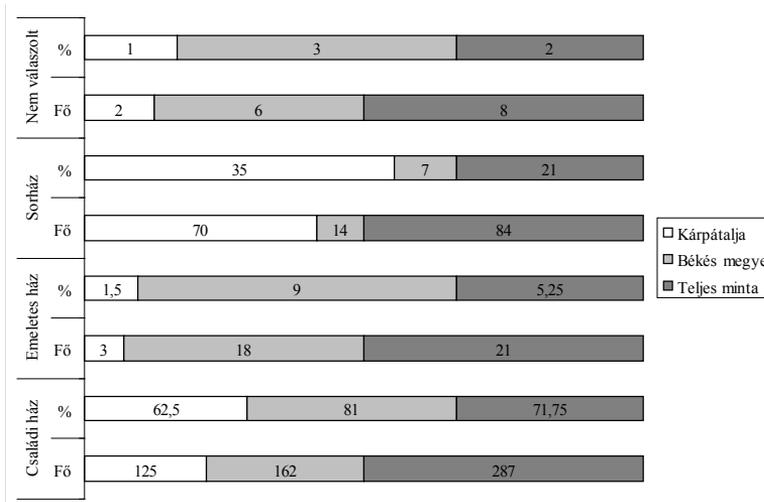
1.7. ábra. A vizsgált populáció megoszlása településtípusonként (%)

¹⁵ A kárpátaljai minta esetében az arány meglehetősen magasnak mondható 10%-os (20 fő), ez főleg a jobb módú roma család-anyák esetében igaz. Őket a kisvállalkozók főleg piaci árusként alkalmazzzák.

¹⁶ A kárpátaljai mintában a megkérdezett reszpondensek 6%-a (13 fő) településtípusként a tanyát jelölte be, viszont Kárpátalja vonatkozásában nem ismerünk tanya jellegű településeket. Tanyának/tábornak (cigány tanya/cigány tábor) a községek/falvak szélső, a falutól elkülönülő, romák által lakott házáit nevezik.

A lakóépület jellegét tekintve lényeges különbség nem található a kapott kárpátaljai és Békés megyei adatok között. Mindkét régióban, a vizsgált populáció jelentős többsége családi házban él (teljes minta – 71,75%, 287 fő; Kárpátalja – 62%, 125 fő, Békés megye – 81%, 162 fő) (1.8. ábra).

A vizsgálatba bevont kárpátaljai és a Békés megyei roma fiatalok többsége (teljes minta: 74%, 296 fő; Kárpátalja – 80%, 160 fő, Békés megye – 68%, 136 fő) 2, illetve 3 szobás lakásban él, de akad 3-nál több szobás lakás is (teljes minta: 17,5%, 70 fő; Kárpátalja – 7,5%, 15 fő, Békés megye – 27,5%, 55 fő). Jelentős eltérés a két régió között a roma családok szobáinak számában minden adatnál tapasztalható. Az adatokból úgy tűnik, hogy bár a kárpátaljai roma fiatalok mintegy 32,5%-al többen élnek kétszobás lakásban (Kárpátalja – 57%, Békés megye – 24,5%), addig a Békés megyei megkérdezettek 40,5%-al rendelkeznek három vagy ennél több szobával (Kárpátalja – 30,5%, Békés megye – 71%). A kárpátaljai fiatalok szociális hátrányát jól tükrözi még az egy szobával rendelkező megkérdezettek aránya is: Kárpátalja – 11,5% (23 fő), Békés-megye 2,5% (5 fő) (1.9. ábra). Ami kiemelendő, hogy hasonló szobaszámhoz a roma családoknál az átlagos gyermekszám Békés-megyében 5,69, addig a Kárpátalján ez az átlag 3,3 (lásd. Identifikációs adatok). Mindkét régióban megfigyelhető még a nagyszülők és egyéb családtagok (akár családon kívüli személyek) együttélése a családdal. A Békés megyei romák 14%-a jelölte, hogy mások is élnek a családjukkal, a kárpátaljaiak esetében ez a mutató kiugróan magas: 44%.

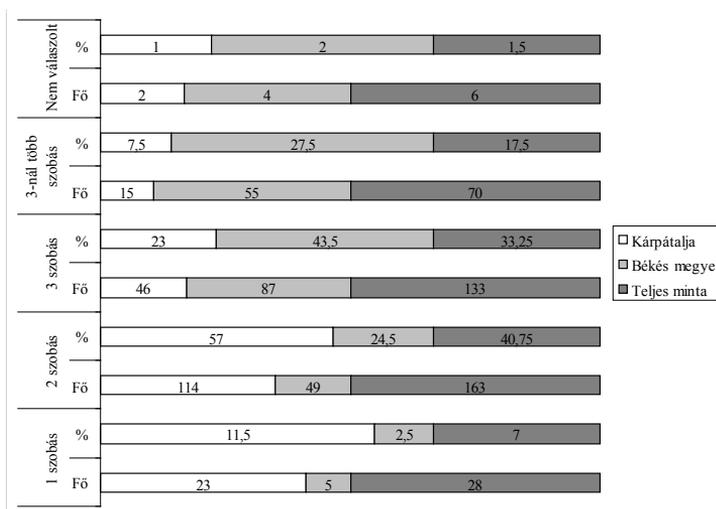

1.8. ábra. A lakóépület jellege (fő, %)

Összegezve: a szobák száma lehet hasonló, de a bennük élők száma jelentősen eltér, a kárpátaljai családokban lényegesen több az egy szobára jutó együtt élők száma.

A zsúfolt, kevés személyes elkülönülést biztosító élettér biztos, hogy nagyobb szociális érzékenységet, a másokra való fokozottabb odafigyelést alakít ki, de nem biztosítja az egyén számára az elkülönülést, az egyes tevékenységekben való elmélyülés lehetőségét.

A megkérdezettek alig több mint egynegyede (26%-a, 104 fő) rendelkezik saját szobával. Az összkép viszont még ennél is árnyaltabb, ha régiókénti bontásban vizsgáljuk a kérdést. Ebben az esetben lényeges különbség mutatható ki. Saját bevallásuk szerint a Békés megyei fiatalok 48%-a (96 fő) rendelkezik jobb és nagyobb élettérrel (saját szobával), mint hasonló korú kárpátaljai társaik (4%, 8 fő).

1.9. ábra. A családok (respondensek) lakásainak szobaszáma (fő, %)

A megkérdezettek válaszaik szerint azok, akik nem rendelkeznek saját szobával nagyrészt testvéreikkel/osztóvénnyel osztoznak az életükön (teljes minta: 59,75%, 239 fő: Kárpátalja – 78%, 156 fő, Békés megye – 83 fő), és szülőikkel (teljes minta: 8%, 32 fő: Kárpátalja – 8,5%, 17 fő, Békés megye – 7,5%, 15 fő).

A kárpátaljai roma háztartások infrastrukturális felszereltségét jellemzi, hogy a háztartások csupán 17%-ában (34 fő) van fürdőszoba, 2,5%-ában (5 fő) központi fűtés (1.10. ábra, 1.2. táblázat).

1.2. táblázat. A háztartások infrastrukturális helyzete (fűtés, fő, %)

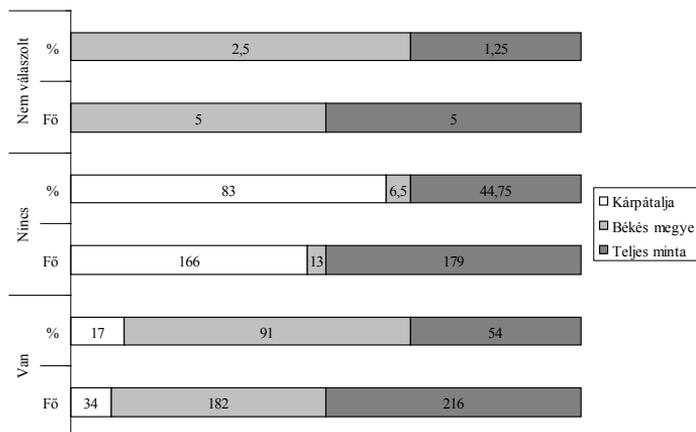
Fűtés	Kárpátalja		Békés megye	
	Fő	%	Fő	%
Távfűtés	5	2,5	0,5	1,0
Központi fűtés	5	2,5	15,0	30,0
Konvektor (gázfűtés)	33	16,5	17,25	34,5
Kályha (fa, széntüzelésű)	157	78,5	15,75	31,5

Az adatok tükrében arra következtethetünk, hogy a kárpátaljai romák átlagos helyzete a békési romák életkörülményeinek viszonylatában nagyságrendekkel alulmarad. A higiénés körülmények javulása, a korszerű életfeltételek felzárkóztatása valószínűleg évtizedeket várhat magára. Ez az ok a roma közösség alacsony társadalmi és anyagi helyzetével magyarázható.

Az egyéb vagyontárgyak listáját áttekintve megállapíthatjuk, hogy a fentiekhez hasonló tendenciát mutat: személygépkocsi a háztartások 27,5-ának (110 fő) tulajdonában van, túlnyomó többségben a békési roma családokban (Kárpátalja – 4,5%, 9 fő, Békés megye 47%, 94 fő). A vizsgálat adataiból kiderül, hogy a Békés megyei romáknál 10-szer több család rendelkezik személygépkocsival, mint kárpátaljai családok.

Az üdülési szokásokban is lényeges eltérés látható a kárpátaljai és a békési roma fiatalok (családok) között. A békési megkérdezettek lényegesen többen és többször üdülnek (belföld: 27,5%-kal, külföld: 5,5%-kal) (Kárpátalja: 3,5% és 2%, Békés megye 30,5% és 7,5%). Az üdülés nem tartozik az alapvető kiadások közé egyik régióban sem, bár minden

embernek szüksége lenne arra, hogy a mindennapi munkából, a megszokott környezetből kilépve számára vonzó helyen és tevékenységgel tölthesse el szabadidejét. Természetesen ez függ a család bevételeitől, anyagi helyzetétől.

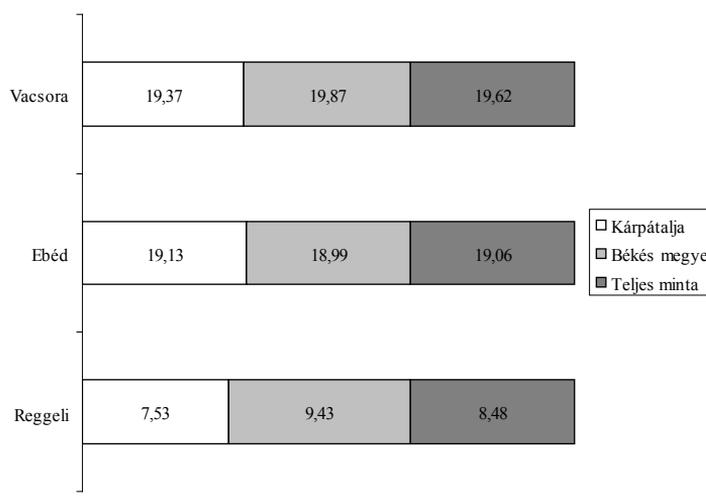
1.10. ábra. A háztartások infrastrukturális felszereltsége (fürdőszoba, fő, %)

Táplálkozás

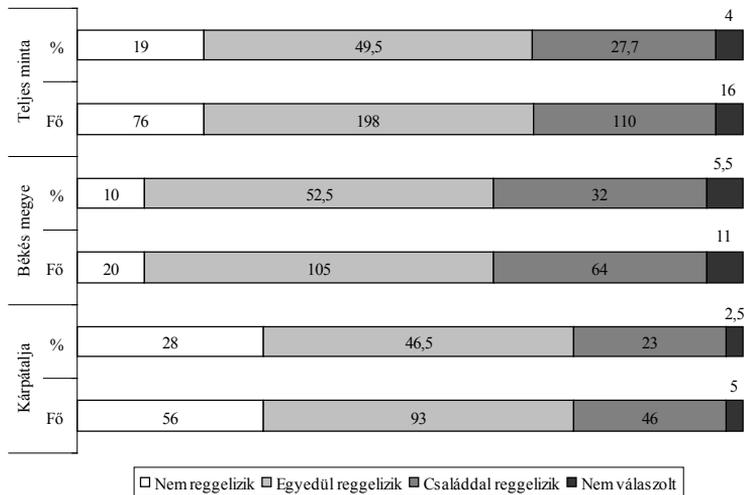
A vizsgált populáció étkezési szokásait nézve átlagban 8,48 percet fordítanak reggelizésre, 19,06 percet ebédelésre és 19,62 percet vacsorázásra (1.11. ábra).

A fiatalok étkezésre fordított átlagos ideje jónak mondható, bár elég nagy az értékek szóródása van, aki 2 percet tölt reggelizéssel és van, aki 30-at. Az ebédnél és a vacsoránál ezek az értékek 3 és 60 perc között találhatók.

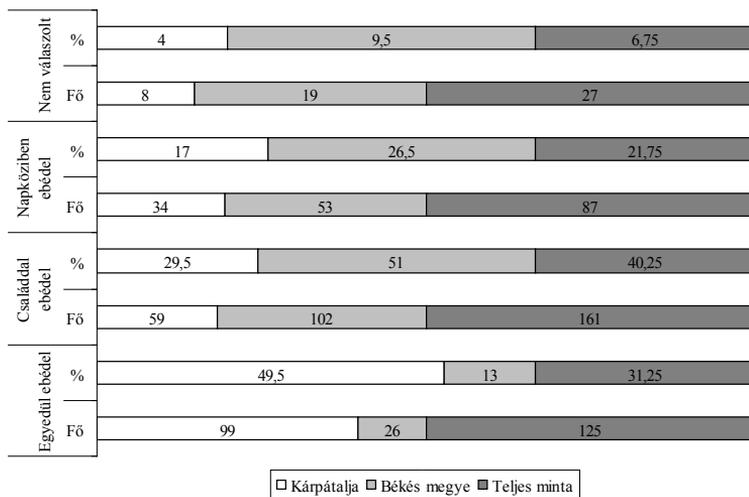
Az étkezésre fordított időben lényeges eltérés nem tapasztalható a megkérdezett kárpátaljai és Békés megyei roma fiatalok között.

1.11. ábra. A vizsgált populáció étkezésre fordított ideje (átlag-perc)

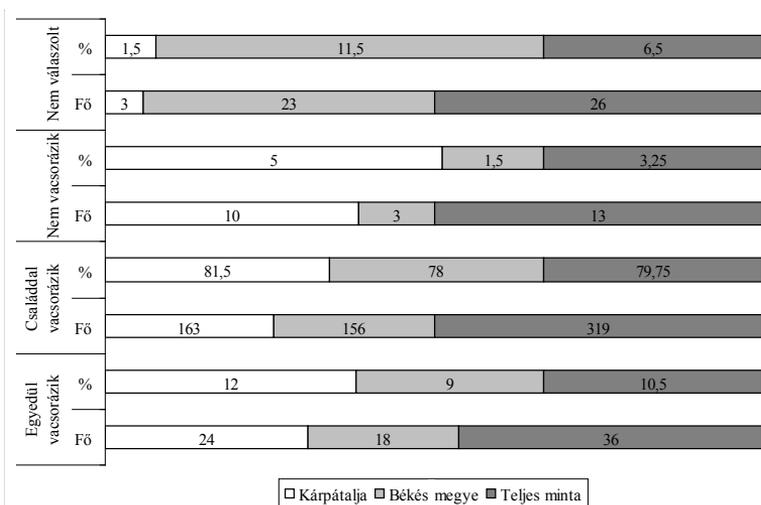

1.12. ábra. A vizsgált populáció reggelizési szokásai (fő, %)

1.13. ábra. A vizsgált populáció ebédelési szokásai (fő, %)

A felmérésben részt vevő fiatalok jelentős része (19%, 76 fő) saját bevallása szerint nem reggelizik, ezt közel háromszor több kárpátaljai (28%, 56 fő), mint békési roma adatközlőnél (10%, 20 fő) tapasztalhatjuk (1.12. ábra). A roma anyák lényegesen többen tartózkodnak otthon a gyerekek iskolába indulásakor, jobban oda tudnak figyelni a reggeli meglétére. Ennek ellentmond az a tény, hogy az egyedül reggelizők aránya nagyon magas, közel a megkérdezettek felét teszi ki (teljes minta: 49,5%, 198 fő: Kárpátalja – 46,5%, 93 fő, Békés megye – 52,5%, 105 fő). Családdal a megkérdezettek több mint egynegyede (teljes minta: 27,5%, 110 fő: Kárpátalja – 23%, 46 fő, Békés megye – 32%, 64 fő) reggelizik együtt.

1.14. ábra. A vizsgált populáció vacsorázási szokásai (fő, %)

A roma fiatalság jelentős része – több mint egynegyede – egyedül ebédel (31,25%, 125 fő),¹⁷ ezek százalékaránya különösen nagy a kárpátaljai mintában (49,5%, 99 fő) (1.13. ábra). A megkérdezettek közel negyede (21,75%, 87 fő) napköziben ebédel.

Vacsoránál a legjellemzőbb vonás, hogy közösen étkezik a család (79,75%, 319 fő), (1.14. ábra), az egyedül vacsorázók aránya viszont mégis magasnak mondható (10,5%, 36 fő). A nem vacsorázók aránya mindössze 6,9% (26 fő).

A kutatásban résztvevők közel háromnegyede (teljes minta: 71,75%, 287 fő: Kárpátalja – 55,5%, 111 fő, Békés megye – 88%, 176 fő) saját bevallása szerint minden délután, a reszpondensek 28%-a (Kárpátalja – 15%, 30 fő, Békés megye 41%, 82 fő) pedig vacsorára fogyaszt főtt ételt. A napi étkezések számát az 1.3. táblázat mutatja:

1.3. táblázat. A napi étkezések száma (%)

Az étkezések száma	Kárpátalja	Békés megye
Kétszer	22	1,5
Háromszor	63,5	23
Négyszer	9	18
Ötször	3	34,5
Hatszor	-	11
Többször	-	5

A vizsgált populáció naponta átlagban 3,9-szer étkezik (Kárpátalja – 2,9, Békés megye 4,9)¹⁸. Ez az átlag jónak mondható. A kapott adatok szerint a kárpátaljai roma fiatalok háromnegyede (85,5%, 177 fő) naponta kétszer-háromszor étkezik. 3,6-szer többen a békési (24,5%, 49 fő) adatokhoz viszonyítva. Ugyanakkor csupán 12%-uk étkezik

¹⁷ Feltételezhető, hogy ezek jelentős része nem is ebédel. Sajnos a kérdőív hiányosságának kell tekinteni, hogy ebédelnek-e egyáltalán külön nem kérdezett rá.

¹⁸ A Békés megyei roma megkérdezetteknél a magasabb átlag (4,59) az adatok nagyobb szórása miatt tapasztalható, voltak, akik a napi étkezések számát 10–20 alkalomban jelölték meg.

naponta négyszer vagy ennél több alkalommal, szemben a Békés megyei 63,5%-kal. Az egészséges táplálkozás szerint naponta négy-öt alkalom lenne kívánatos: ez az adatok elemzése alapján gyakorlatilag csak a békési roma fiatalok többségénél érvényesül.

Az alapvető élelmiszercikkek fogyasztását vizsgálva (1.4. táblázat) az adatok jól tükrözik, hogy a Békés megyei fiatalok több mint 60%-a – saját bevallás szerint – naponta fogyaszt gyümölcsöt, húst és tejtermékeket, zöldséget is a megkérdezettek közel fele (48,5%-a), szemben a kárpátaljai fiatalokkal, ahol a válaszadók alig több mint 10%-ánál tapasztalható ugyanez.

Ezen élelmiszerek napi fogyasztási aránya a következőképpen oszlik meg: a Békés megyei roma fiatalok körében 4%-kal többen fogyasztanak gyümölcsöt, 2,7%-kal többen fogyasztanak zöldséget, 8,5%-kal többen fogyasztanak húst és 6%-kal többen fogyasztanak tejterméket kárpátaljai társaiknál. A túlzott mennyiségű szénhidrátot és zsírt tartalmazó élelmiszerek tekintetében a napi fogyasztás százalékaránya inkább közelít egymáshoz: a Békés megyei roma fiatalok körében közel 2%-kal fogyasztanak többen édességeket, a keksz fogyasztás majdnem azonos mértékű, szénsavas üdítők és csipsz fogyasztása esetében is alig több mint 2%-kal több a békésiek fogyasztási aránya. Ezekből a számadatokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egészségtelen élelmiszerek napi fogyasztási aránya a kárpátaljai roma fiatalok körében inkább közelít Békés megyei társaikéhoz, mint az egészséges (alapvető) élelmiszereké.

1.4. táblázat. Fogyasztási szokások (%)

Fogyasztási szokások	Kárpátalja	Békés megye	Teljes minta
Gyümölcsfogyasztás			
Naponta	14,5	60,5	37,5
Hetente legalább kétszer	24	19,5	21,75
Hetente	34,5	8,5	21,5
Ritkábban	27	10,5	18,75
Zöldségfogyasztás			
Naponta	17,5	48,5	33
Hetente legalább kétszer	28,5	20	24,25
Hetente	35,5	7,5	21,5
Ritkábban	18	21,5	19,75
Hús fogyasztás			
Naponta	7,5	64	35,75
Hetente legalább kétszer	18,5	17	17,75
Hetente	39	6,5	22,75
Ritkábban	34	10,5	17,25
Tejtermékek fogyasztása			
Naponta	10,5	63,5	37
Hetente legalább kétszer	20	10,5	15,25
Hetente	40	5,5	22,75
Ritkábban	23,5	19,5	21,5
Édességfogyasztás			
Naponta	28	55,9	41,95
Hetente legalább kétszer	17,5	17	17,25

Hetente		32,5	10,5	21,5
Ritkábban		17,5	11	14,25
Kekszfogyasztás				
Naponta		27	28	27,5
Hetente	legalább	19,5	20,5	20
kétszer				
Hetente		31	17	24
Ritkábban		22,5	11	16,75
Szénsavas üdítő fogyasztása				
Naponta		30,5	64	47,25
Hetente	legalább	21	11,5	16,25
kétszer				
Hetente		22	6	14
Ritkábban		35,5	16,5	26
Csipsz fogyasztása				
Naponta		8,5	22	15,25
Hetente	legalább	12	23	17,5
kétszer				
Hetente		23	15,5	19,25
Ritkábban		56,5	37,5	

Összefoglalás

– A 400 megkérdezett roma fiatal közül 240 fő (60%) tartozott a 14, 127 fő (31,75%) a 13 éves korcsoportba, 33 fő (8,25%) pedig ennél fiatalabb (Kárpátalja esetében).

– A vizsgált populációban a gyermekek közel egyharmada (26,25%) csonka családban él (Kárpátalja – 23%, Békés megye 29,5%).

– A legszembetűnőbb régiók szerinti különbség a vizsgálatban részt vevő szülők iskolai végzettségének összehasonlításakor az általános iskolát végzettek között található.

– Az iskolai végzettség szintje meghatározza a munkamegosztásban elfoglalható helyet. A vizsgált roma családok/fiatalok esetében megfigyelhető az adathiány és a munkanélküliek kiemelkedő aránya. A roma férfiaknál ez 21% (Kárpátalja – 14%, Békés megye – 28%), illetve 26,25% (Kárpátalja – 41,5%, Békés megye – 11%), ha ehhez hozzáadjuk a nyugdíjasok 1,5%-át (Békés megye – 3%) akkor az inaktívak aránya 48,75% (Kárpátalja – 55,5%, Békés megye – 42%).

– A vizsgálatban résztvevők többsége 40 ezernél kevesebb lakosú városban (teljes minta: 45,25%: Kárpátalja – 32%, Békés megye – 59%), illetve falun (teljes minta – 41% Kárpátalja – 57%, Békés megye 25%) él.

– A lakóépület jellegét tekintve lényeges különbség nem található a kapott kárpátaljai és Békés megyei adatok között. Mindkét régióban, a vizsgált populáció jelentős többsége családi házban él (teljes minta – 71,75%, 287 fő: Kárpátalja – 62%, 125 fő, Békés megye – 81%, 162 fő).

– A vizsgálatba bevont kárpátaljai és a Békés megyei roma fiatalok többsége (teljes minta: 74%, 296 fő: Kárpátalja – 80%, 160 fő, Békés megye – 68 %, 136 fő) 2, illetve 3 szobás lakásban él, de akad 3-nál több szobás lakás is (Teljes minta: 17,5 %, 70 fő: Kárpátalja – 7,5%, 15 fő, Békés-megye – 27,5%, 55 fő). Jelentős eltérés a két régió között a roma családok szobáinak számában minden adatnál tapasztalható.

– A kárpátaljai családokban lényegesen több az egy szobára jutó együtt élők száma.

– A megkérdezettek alig több mint egynegyede (26%-a, 104 fő) rendelkezik saját szobával. Az összkép viszont árnyaltabb, ha régiókénti bontásban vizsgáljuk a kérdést. Ebben az esetben lényeges különbség mutatható ki. Saját bevallásuk szerint a Békés megyei fiatalok 48%-a (96 fő) rendelkezik jobb és nagyobb ételtérrel (saját szobával), mint hasonló korú kárpátaljai társaik (4%, 8 fő).

– A kárpátaljai roma háztartások infrastrukturális felszereltségét jellemzi, hogy a háztartások csupán 17%-ában (34 fő) van fürdőszoba, 2,5 %-ában (5 fő) központi fűtés. Az adatok tükrében arra következtethetünk, hogy a kárpátaljai romák átlagos helyzete a békési romák életkörülményeinek viszonylatában nagyságrendekkel alulmarad. A higiénés körülmények javulása, a korszerű életfeltételek felzárkóztatása valószínűleg évtizedeket várat magára. Ez az ok a roma közösség alacsony társadalmi és anyagi helyzetével magyarázható.

– A vizsgált populáció étkezési szokásait nézve átlagban 8,48 percet fordítanak reggelizésre, 19,06 percet ebédelésre és 19,62 percet vacsorázásra.

– Az étkezésekre fordított idő az összehasonlításban lényeges eltérést nem mutat.

– Magas az egyedül reggeliző (49,5%) ebédelő (31,25%) és vacsorázó (36%) megkérdezettek aránya.

– Családdal reggelizik a vizsgálatban résztvevők 27,5%-a (Kárpátalja – 23%, Békés megye – 32%), ebédel 40,25%-a (Kárpátalja – 29,5%, Békés megye – 51%), vacsorázik 79,75%-a (Kárpátalja – 81,5% Békés megye – 78%).

– A vizsgált populáció naponta átlagban 3,9-szer étkezik (Kárpátalja – 2,9, Békés megye 4,9). A kapott adatok szerint a kárpátaljai roma fiatalok háromnegyede (85,5%, 177 fő) naponta kétszer-háromszor étkezik. 3,6-szer többen a békési (24,5%, 49 fő) adatokhoz viszonyítva. Ugyanakkor csupán 12%-uk étkezik naponta négyszer vagy ennél több alkalommal, szemben a békés-megyei 63,5%-kal.

– Az alapvető élelmiszercikkek fogyasztását vizsgálva az adatok jól tükrözik, hogy a Békés megyei fiatalok több mint 60%-a – saját bevallás szerint – naponta fogyaszt gyümölcsöt, húst és tejtermékeket, zöldséget is a megkérdezettek közel fele (48,5%-a), szemben a kárpátaljai fiatalokkal, ahol a megkérdezettek alig több mint 10%-ánál tapasztalható ugyanez.

– A százalékos számarányokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egészségtelen élelmiszerek napi fogyasztási aránya a kárpátaljai roma fiatalok körében inkább közelít Békés megyei társaikéhoz, mint az egészséges (alapvető) élelmiszereké.

HIVATKOZÁSOK

Molnár József–Molnár D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. PoliPrint Kiadó. Ungvár. 20–22; 82. o

Központi Statisztikai Hivatal jelentései, 2008. Budapest.

Kárpátaljai Statisztikai Hivatal jelentései, 2003. Ungvár.

Szegő László (1983): *Cigányok, honnét jöttek – merre tartanak?* Kozmosz Könyvek. Budapest.

Melléklet

1. kép. Roma lány, 11 éves (roma adattár/22/Bátyú/Kárpátalja/2009)

2. kép. Roma fiú, 11 éves (roma adattár/24/Bátyú/Kárpátalja/2009)

3. kép. Roma tábor (roma adattár/25/Bátyú/Kárpátalja/2009)

4. kép. Roma családi porta (roma adattár/26/Bátyú/Kárpátalja/2009)